

Değerler Eğitimi Bağlamında Nüfus, İskân ve Vatan

“Population, Settlement, and
Homeland in the Context of
Values Education”

Şemsettin KIRIŞ*

Abstract: There are statistical data that lead us to talk about the existence of a problem that can be described as ‘rapid aging’ or ‘social aging’ in Turkey in recent years. The problem can also be called ‘the meltdown of human resources’. It seems that Turkey will no longer be a country with a young population in the long run. The loss of human resources and their separation from production is a great loss that will not be easy to compensate. The powers that have occupied Islamic geographies in the last hundred years have not been stingy in granting independence to the countries where they have imposed law, education and employment systems. What is important for them is to raise people according to their own standards. What is important for them is that the young population of the countries they occupy resemble themselves. If the population growth rate in any country has fallen dangerously, it is necessary to question the education system first. Religion should be included as a value above all other values in the education system. The fact that religion is not given the highest value makes values such as truth, justice, altruism and helpfulness independent of each other and ownerless. All values gain meaning through religion. Religion values population and sees every child born as a manifestation of the names and attributes of Allah Almighty. Independence from religion leads to nihilism. The move away from religion has led young people to nationalist movements independent of religion. Compulsory education that is not filled with qualified education brings more harm than good. Spiritual homeland is the sustainability of society’s human resources together with its values. In the Quran, importance is given to the sustainability of the population. If the values can be passed on to the next generations, the population is sustainable and the spiritual homeland continues. The meticulousness regarding the protection of man and his generation is also seen in hadiths. Hz. In the hadiths of the Prophet encouraging marriage, there is an emphasis on the abundance of the population. It is understood from the hadiths that the population is a value that must be maintained in terms of quantity and quality.

Citation: Şemsettin KIRIŞ, “Değerler Eğitimi Bağlamında Nüfus, İskân ve Vatan” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi HTD*, XXII/1, 2024, pp. 131-142.

Key words: Hadith, Values Education, Population, Population Aging, Spiritual Homeland.

I. Giriş

Türkiye İstatistik Kurumu, nüfus verileri açıklandı. Yıllık nüfus artış hızı

* Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmet Bey Üniv., İslâmi İlimler Fak., Hadis, KARAMAN, semsettinkiris@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1226-9811

Geliş: 31.05. 2024

Yayın: 30.06.2024

2022 yılında binde 7,1 iken, 2023 yılında binde 1,1 oldu. Türkiye nüfusunun ortalanca yaşı 34'e yükseldi. Toplumsal yaşlanma ile ilgili yapılan bir araştırma, 2000 yılında 25,8 olan ortalanca yaşı, 2021 yılında 33,1'e yükselmesini ülkedeki yaşlanmanın en önemli kanıtlarından biri saydı.¹ Nüfus artış hızındaki tehlikeli düşüş aslında işaretlerini çok önceden vermişti. Bu konuda yapılan akademik çalışmalara 'nüfus yaşlanması' ve 'toplumsal yaşlanma' anahtar kelimeleriyle bakılabilir. Problem 'insan kaynaklarının erimesi' olarak da adlandırılabilir.² Modern eğitim, insanı toplumdan tecrit edip bireyleştirmeye ve kariyer yarışına dayanıyor. Bu yarışta hedef, zirveye ulaşmaktır. Zirve, bireyin sadece kendisinin bulunduğu başkalarının bulunmadığı bir üst hayalî mekândır. Hedefin yalnızlaşmaya dayanması yolculuk süresince de yalnızlaşmaya sebep olmaktadır. Kariyer insanın bir yalnızlaşma yolculuğudur. Yalnızlaşmayı özendiren eğitim nizamının sonuçları nüfus verilerine de yansımaktadır. Yalnız yaşayan fertlerden oluşan tek kişilik hane halkı oranı 2014 yılında %13,9 iken, 2022 yılında %19,4'e yükselmiştir.³ İmkânı olduğu için bir konutta tek kişi yaşayanların artması ve nüfusun 1/5'ine tekâbülmemesi hayra alamet değildir.

Tarım ve istihdam ekonomisinden uzaklaştırılmamız nüfusumuzun sürdürülebilirliğinden vaz geçmemiz anlamına gelmektedir. Devam etmesinde ısrar edilen eğitim ve istihdam düzeni, bu sonucu doğurmaktadır. Türkiye uzun vadede genç bir nüfusa sahip olan bir ülke olmaktan çıkacaktır.⁴ Tarım ekonomisinden uzaklaşma nüfusun azalması ve hızlı yaşlanma anlamına geliyor. Geldiğimiz noktada tarım ve hayvancılık, sadece göçmen işçilerin çalıştırılabildiği bir sektör hâline gelmiştir.

2023 verilerine göre nüfusun sadece yüzde 6,99'u belde ve köylerde yaşamaktadır.⁵ Belde ve köy nüfusundaki azalmanın önüne geçilememesi de hayra alamet değildir. İnsan kaynaklarımız tarım ve hayvancılığa dayalı üretimden hızla uzaklaşıyor, böyle giderse köylerde insan kalmayacak. Uzaya astronot göndermiş olmanın herhangi bir ülkenin marka değerini artırdığı ve marka değeri yükselmiş ülkenin hazine bonolarının para piyasalarında daha çok tutulduğu doğrudur. Ancak insan kaynaklarının erimesi ve üretimden kopması, telafisi güç büyük bir kayıptır. Herhangi bir ülkede nüfus artış hızı tehlikeli biçimde düşüşe geçmişse öncelikle eğitim düzenini sorgulamak gerekir.

II. Nüfus Değer İlişkisi

Din nüfusa değer verir, doğan her çocuğu Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarının

¹ Gözde Soysal, *Türkiye'de Toplumsal Yaşlanma ve Çalışma Hayatı: Özellikler, Sorunlar ve Bir Uygulama* (Bursa: Bursa Uludağ Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), 157.

² Şemseddin Kırış, *Sünnet ve Dindarlık* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2023), 161.

³ "Tüik, İstatistiklerle Aile, 2022" (Erişim 10 Şubat 2024).

⁴ Duygu Bayat, *Gelişmekte Olan Ülkelerde Nüfus Sorunu ve Türkiye Örneği* (İstanbul: Marmara Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 119.

⁵ "Tüik, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2023" (Erişim 12 Şubat 2024).

bir tecellisi olarak görür. Dinden bağımsızlaşma, nihilizme götürür. Dikkatle düşünülmesi gereken husus şudur: Allah her şeyin ölçüsüdür diyenler varlıktan ve varoluşun sürmesinden yana tutum belirlemektedirler. Bunlar Allah merkezli bir değerler dünyasına sahiptirler; nüfusun artmasından rahatsızlık duymadıkları gibi, her doğan çocukla sevinmektedirler. Tuhaftır ki nüfustan en çok rahatsızlık duyma hâli 'insan her şeyin ölçüsüdür' diyenlerden çıkmaktadır. Bunlar varlıktan ve varoluşun sürmesinden rahatsız olurlar. Her doğacak çocuğu daha önce doğmuş olanların konforunu azaltan bir engel olarak görürler. Dünyada nüfus planlaması programlarına en çok sahip çıkan ve yürütenler, Allah'ı değil insanı her şeyin ölçüsü olarak görenlerdir.

Gençlik niçin evlenmiyor, sorumluluk almıyor, iş beğenmiyor, beden işinden kaçıyor? Devlet on altı sene yatırım yapmış, genç evladımız uzman olmuş; yüksek parayı gördüğü zaman neden hemen Avrupa'ya Amerika'ya kaçıyor? Verdiğiniz değerler eğitimi onu bu vatan da tutmaya ve hizmet ettirmeye yeterli değil mi? Kurulan eğitim sisteminin sorgulanması gerekmez mi?

Türkiye'nin Müslümanlar için güvenli ülkelerden birisi olduğu doğrudur, ancak ülkemizin küresel insan mühendisliğinin en çok yapıldığı ülke olduğu tespiti de doğrudur. İslâm coğrafyalarına bakarsak küresel güçlerin insan mühendisliği yapabildikleri ülkelerde iç savaşların ya hiç olmadığı ya da çok az olduğu görülür. Nüfusu iki milyar Müslüman dünyanın kuvvetli ve zayıf yanları, fırsatları ve tehditleri var. Tüm engellemelere, zorluklara rağmen nüfus varlığını Allah'ın izni ile sürdürabiliyor olması Müslüman dünyanın kuvvetli yanındır. Müslüman dünyanın kuvvetli yanlarının en az gösterildiği, zayıf yanlarının en çok öne çıkarıldığı ülke de Türkiye'dir.

Dinin tüm değerlerin de üstünde bir değer olarak yer alması gerekir. Dinin en üste değer olarak verilmeyişi doğruluk, adâlet, diğerkâmlık, yardımseverlik gibi değerleri de birbirinden bağımsız ve sahipsiz kılmaktadır. Tüm değerler din ile anlam kazanmaktadır. Çünkü din, bizi yokluktan varlık âlemine çıkararak müteâl varlığa karşı samimiyetimizi sunma ve O'ndan bir mükâfat ve karşılık bekleme imanı üzerine kuruludur. Kendisini var eden müteâl ve tek varlık ile samimi ilişki ve O'na doğru yolculuk, insanı hem değerli kılıyor hem de zihninde ve kalbinde anlamlar yerli yerine oturuyor. Dinin tüm değerlerin üstünde bir değer olarak yer almadığı eğitim sistemlerinde 'güç', bir değer olarak dinin yerini alıyor. Din yani insanların Allah'la olan içi samimiyetle doldurulmuş ilişkisi en üst değer olmaktan çıkmışsa gücün somutlaşmış şekli olan devlet, en üst değer koltuğuna oturuyor. Devletin bekası için her şeyin yapılabileceği hatta dinin de feda edilebileceği zihinlere kazınıyor. Devletin bekası için her yolun mubah olması, dini hayatı bitirir. Ünlü Hanbelî Fakîhi Haccâvî (v. 968/1560), dinin en üst değer olmadığını yani Dârü'l-İslâm olarak nitelenemeyecek ülke için 'dârü kahr ve ibâha'

tabirini kullanır.⁶ Bunu ‘dini değerlerin yenilgiye uğradığı ve dinin günah saydığı’nın mubah sayıldığı ülke’ diye de anlayabilirsiniz. Dinin günah saydıklarını mubah sayan bir hukuk sistemiyle evlilikler ve nüfus artmaz. Meşru evliliğin karşısında arkadaşlık kültürünün desteklediği bir ülkede evlilikler de nüfus da artmaz. Evlenme müessesesinin zorlaştırıldığı bir ülkede nüfus eksilir. Ergenlik sonrası karma eğitimin on sekiz yaşına kadar zorunlu, buna karşılık 15-18 yaş arası evliliğin yasak, zinanın ise yasal olduğu bir ülkede hızla yaşlanmanın dışında bir sonuç beklenemez. İnsanın cinsî hayatı ergenlikle birlikte başladığı hâlde uzun eğitim süresi sebebiyle genç nüfusun evlenmesi ya da iş sahibi olabilmesi 25 yaşından aşağı olamamaktadır. Ortalama ilk evlenme yaşı 2022 yılında erkeklerde 28,2 iken kadınlarda 25,6’tır.⁷ Bu durum ne anlama gelmektedir? Eğitim ve istihdam düzeni evliliği değil arkadaşlığı ve sorumluluktan kaçışı özendirmektedir.

III. Nüfus ve Eğitim

Ülkemizde 80’li yıllarda öne çıkan nüfus planlaması uygulamasında mesafe alınmıştır. Zorunlu eğitim de bir tür nüfus planlamasıdır. İstihdamı erteleme ve öteleme üzerine kurulu tüm programlar, nüfus planlamasıdır. İstihdamın ertelenmesi evliliğin de ertelenmesi sonucunu doğuruyor. Müslüman aklın inşa ettiği medeniyetlerde ‘evlenme’, hayat yolculuğunda gençler için yapılması zorunlu bir gündem maddesi idi. Günümüzde evlenme, gençler için gündem değerini kaybetmiştir. Zorunlu eğitimin on iki yıla çıkarılması toplumun bütün kesimlerince tartışılmış ve mutabakata varılmış bir konu değildir. Mesleki okullar hariç koskoca dört yılın tek anlamı, üniversite sınavına hazırlanmaktır. Bir merkezi sınav hazırlığı dört yıl mı sürer? Üniversite kapısında giriş için beklemek insanın ömründen bu kadar yıl çalmalı mı? Türkiye, Üniversite giriş sınavını kaldırarak eğitim bağımsızlığını ilan edebilir. Bu kararın üniversiteye giriş için lise mezunu olma şartının kaldırılması ile birlikte alınması uygun düşer. Önemli olan üniversiteyi bazı nitelikleri kazanarak bitirebilmek olmalı değil midir? Genç nüfus, ömürlerinin en verimli çağını zorunlu 12 yılı doldurmak için tüketiyor. Her üniversite, öğrenci kabul sınavını kendisi yapsa ne zararı olur? Torpil olur ve hak etmeyen üniversiteye mi girer diyorsunuz? Başarısız başarılıdan ayıklama düzeni üniversitede tam uygulansın, bir zararı olmaz. Eğitim sisteminiz bekleme koridoruna dönüşmüş. Ortaokullar Liselere Geçiş Sistemi (LGS) bekleme koridoru olmuş. Her şey ‘zaman doldurma’ üzerine kurulu. Liseler de üni-

⁶ Ebü'n-Necâ Şerefüddin Mûsâ b. Ahmed el-Makdisî Haccâvî, thk. Abdüllatîf Muhammed Mûsâ es-Sübkî, *el-İknâ fî fikhi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Beyrut: Dâru'l-ma'rife, ts., 3: 144.

⁷ “Tüik, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2022” (Erişim 12 Şubat 2024).

bir yer'; 'مُدْخَلَ صَدَقَ' (el-İsrâ 17/80) 'doğruluk ve içtenlikle girme'; 'مُخْرَجَ صَدَقَ' (el-İsrâ 17/80), 'doğruluk ve içtenlikle çıkma'; 'لِسَانَ صَدَقَ' (Meryem 19/50; eş-Şu'arâ 26/84) 'yâd-ı cemîl, iyilik ve güzelliikle anılma'; 'مُقْعَدَ صَدَقَ' (Kamer 54/55) 'doğruluk makamı' anlamlarına gelmektedir. Hepsinin ortak yanı dinde samimiyetin hayatta ortaya konulması ve yaşanmasıdır. 'مُبَوَّأَ صَدَقَ' (Yûnus 10/93); 'dinin samimiyetle yaşanacağı yer, vatan' demektir. Burada kastedilen, dini samimi olarak yaşamak için edinilmiş toprak parçasıdır. O toprak parçasının mübârek kılan, içinde yaşayan toplumun dini yaşama hususundaki samimiyetleridir. 'Mübeveve sıdk/مُبَوَّأَ صَدَقَ' terkiğini Ürdün Filistin, Mısır olarak açıklayan müfessir olduğu gibi,¹⁴ Şam ve Beytü'l-makdis diye açıklayan müfessir de olmuştur.¹⁵ İnsanların güven içinde toplum hâlinde yaşayabildiği, tarım hayvancılık ve el sanatlarıyla uğraşabildiği, üretim yapabildiği, aileyi ve akrabalığı sürdürececek değerlerin sonraki nesillere intikal edebileceği bir eğitim düzeni ve ortamını oluşturabildiği toprak parçasına vatan-ı sâdik diyebiliriz. Manevî vatan, toplumun insan kaynaklarını değerleriyle birlikte sürdürebilirliğidir. Değerler sonraki kuşaklara intikal edebiliyorsa manevî vatan devam eder. Değerlerin sonraki nesillere intikali, en üst değer ne olduğuna bağlıdır. En üst değer din ise tüm değerleri korur, kollar, kuşatır. En üst değer güç ise, diğer değerler de ona göre şekillenir. Son yüz yılda İslâm coğrafyasını işgal etmiş güçler, hukuk, eğitim ve istihdam düzenini kabul ettirdikleri ülkelere bağımsızlık vermede cimri davranmamışlardır. Onlar için önemli olan, kendi standartlarında insan yetişmesidir. Onlar için önemli olan, işgal ettikleri ülkelerdeki genç nüfusun kendilerine benzemesidir. Asıl yenilgi mağlup olmak değil, düşmana benzemektir. "Kim bir topluluğa benzerse onlardandır" hadisinin¹⁶ çağlar üstü mesajı bugün daha iyi anlaşılmaktadır. Nüfus artış hızımızın hızla düşmesi düşmana benzetilmemizde büyük mesafe alındığını gösterir.

V. Hadislerde Nüfus ve İskân

İnsanın ve neslinin korunması ile ilgili titizlik, hadislerde de görülür. Hz. Peygamber'in evlenmeye teşvik eden hadislerinde nüfusun çokluğuna vurgu vardır. Altı temel hadis kaynağında; "Hür ve doğurgan kadınlarla evlenme/ بَابُ تَزْوِيجِ الْبُحْرَانِ وَالْوَالِدَاتِ وَالْوَالِدَاتِ وَالْوَالِدَاتِ",¹⁷ "Doğurmayan kadınlarla evlenmenin nehyedilmesi/ بَابُ النَّهْيِ عَنِ التَّهْنِئَةِ عَنِ الْبُحْرَانِ وَالْوَالِدَاتِ وَالْوَالِدَاتِ وَالْوَالِدَاتِ"

1997), 10: 6189.

¹⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-kur'an* (Kâhire: Dâru'l-kütübî'l-Mısriyye, 1964), 8: 381.

¹⁵ et-Taberî, *Câmiu'l-beyân fi te'vili'l-Kur'an*, 15: 198.

¹⁶ Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdi Ebû Dâvûd - thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, *es-Sünen* (Beirut, t.s.), "Libâs", 5/4031.

¹⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni İbn Mâce, *es-Sünen* (Beirut: Dâru'r-risâleti'l-âlemiyye, 2009), "Nikâh", 4.

“*كِرَاهِيَةٌ تَزْوِيجُ الْعَقِيمِ*”,¹⁹ “Çocuk dünyaya getiren, sevgi dolu kadınla evlenen, ben diğer toplumlara karşı sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim”,²⁰ “Evleniniz, zira ben sizin kesretinizle müftehirim”²¹ şeklinde konu/bâb başlıklarının ve hadislerin bulunmasında devaminin arzu edilmesi gereken bir husus olduğu açıktır. Peygamber Efendimiz gençlerin bulunduğu bir toplulukta “evlenmeye bakınız/بَالِبَاءَةٍ عَلَيْكُمْ” buyurmuştur.²² Yukarıda da ifade edildiği üzere ‘بَالِبَاءَةٍ’ ifadesi bir yere yerleşip evlenme ve çocuk sahibi olmayı ifade etmektedir. Çocuk öyle bir nimettir ki bu nimet sayesinde arkasından yapılan dua ve ihسان ile ölümünden sonra dahi anne ve babanın derecesi yükslebilmektedir.²³ *Sahih-i Buhârî*’nin Ferâiz bölümünün 28. bâbının ismi “Kendi babasının dışında bir kişiye mensubiyet iddiası/غَيْرِ أَبِيهِ” hakkındadır. Bu bâbtaki bir hadiste “مَنْ ادَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ غَيْرُ أَبِيهِ، فَالْجَنَّةُ عَلَيْهِ حَرَامٌ /Olmadığını bile bile babasından başka kişiye nesep iddia edene cennet haramdır” buyurulmuştur. Buradan, kendi babası dışında birine mensubiyet iddiasının bilerek yapılmasının büyük bir günah ve vebal olduğu anlaşılmaktadır.

Nesep doğumla, sebep evlilikle gerçekleşir.²⁴ Hz. Peygamber (s.a.v.), “Sıla-i rahim yapmanızı temin edecek kadar neseplerinizi öğreniniz”²⁵ buyurmuştur. Kur’ân’da, neseplerle ilgili “فَإِذَا نَفَخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ”/Sûra üflendiğinde o gün aralarında soy sop da kalmaz, birbirlerinden bir şey soramazlar”²⁶ buyrulur. Taberî (v. 310/923) bu âyeti, birinci Sûr’a üfürülüşte göklerde ve yerde herkes bayılacağı için neseplerin söz konusu olmayacağı şeklinde tefsir etmiştir.²⁷ Tüm nesepler Hz. Âdem’e (a.s.) nispet edilir ve nesep esas itibarıyla babadan gelir. “إن الرب رب واحد والاب أب واحد”/Rabbiniz bir, babanız bir, dininiz bir” hadisinde²⁸ nesebe de bir vurgu söz konusudur. Bundan dolayı nüfusun devamının neseple alakalı olduğunu her dâim göz önünde bulundurmaya ihtiyaç vardır.

¹⁸ Ebû Dâvûd - thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamid, *es-Sünen*, “Nikâh”, 4.

¹⁹ Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şu’ayb b. Ali Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî bi şerhi’s-Suyûtî ve hâşiyeti’s-Sindî*, Beyrut: Dâru’l-ma’rife, 1999, “Nikâh”, 8.

²⁰ Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî bi şerhi’s-Suyûtî ve hâşiyeti’s-Sindî*, “Nikâh”, 11/3227; Ebû Dâvûd - thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamid, *es-Sünen*, “Nikâh”, 4/2050.

²¹ İbn Mâce, *es-Sünen*, “Nikâh”, 4/1863.

²² Ebü’l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *Mu’cemü’l-’evsat*, Kâhire: Dâru’l-Harameyn, ts., 10/8: 137.

²³ İbn Mâce, *es-Sünen*, “Edeb”, 1 (إن الرجل لترفع درجته في الجنة فيقول أني هذا ؟ فيقال باستغفار ولدك لك).

²⁴ Ebü’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali er-Rüveyfî İbn Manzûr, *Lisânu’l-arab*, Beyrut: Dâru sâdir, 1993, 1: 459.

²⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Beyrut: Muessesetu’r- risâle, 1999, 14: 456.

²⁶ el-Mü’minün 23/101.

²⁷ et-Taberî, *Câmiu’l-beyân fi te’vili’l-Kur’ân*, 19: 72.

²⁸ Ebü’l-Fazl Muhammed b. Tâhir el-Makdisî İbnü’l-Kayserânî, *Safvetü’t-tasavvuf*, Mısır: Şeriketu’l-Üfuk li’l-bermeciyât, ts., 227; Ebü’l-Kâsım Ali b. el-Hasen ed-Dımaşkı İbn Asâkir, thk. Amr b. Garâme el-Umerî, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, Beyrut: Dâru’l-Fikr 1995, 24: 224.

Hız. Ömer zamanında fethedilen yerlerde bedevilerin iskânı, kendilerine tahsis edilecek semt ve mahalleleri belirleme çalışmaları nesep esasına göre yapılmış ve akraba kabilelerin birbirine yakın oturmaları sağlanmıştır.²⁹ Sahih nesep baba soyluluk üzerine kuruludur. Câhiliye döneminde baba soyluluk ile ana soyluluğun mücadelesi vardı. Hız. Peygamber başkalarının nesepine dil uzatmayı Câhiliye âdeti saymış,³⁰ “çocuk kimin yatağında doğmuşsa ona aittir. Muâheret usulü ile bir kadınla beraber olan için mahrumiyet vardır” buyurmuştur.³¹ Câhiliye örfünde çocuk babasına nispet edilirdi. Zina mahsulü çocuklar da babasına ilhâk edilir ve onlara nispet edilirdi. İlişkiye giren erkeklerin çok olması durumunda, kadının beyânına göre veya ihtilaf durumunda benzerlik dikkate alınarak çocuk bir babaya nispet edilirdi.³² Baba soyluluğun kabul ettiği evlenme biçimi münâkehât, ana soyluluğun evlenme biçimi muâheret idi. Münâkehât bir erkeğin çok kadınla ‘evlenmesi’, muâheret ise bir kadının çok erkekle ‘arkadaşlıkları’ demektir. Ancak bu arkadaşlıklardan doğan çocuk örfe göre bir babaya nispet edilirdi. Baba soyluluğa dayalı Ensab sistemi aynı zamanda muâherete karşı bir mücadele anlamı taşıyordu. Hız. Peygamber’in “ذَهَبَ الْعِزَّى فَلَ عِزَّى بَعْدَ الْيَوْمِ/Uzzâ gitti, bir daha Uzza gelmeyecek” sözü anlamlıdır.³³ Uzzâ muâheret sisteminin sembol ismiydi. Hız. Peygamber önceki adı Abdüluzzâ olan kabilenin ismini Abdullâh oğulları olarak değiştirmiştir. Bundan dolayı söz konusu kabile, ‘ismi değiştirilenin oğulları/benû muhavvele’ olarak da anılmıştır.³⁴ Ğâvî b. Abdüluzzâ ismini de Râşid b. Abdürabbih olarak değiştirmiştir.³⁵ Ebû Leheb’in isminin, asıl adı olan Abdüluzzâ olarak Kur’an’da geçmemesi anlamlı bulunmuştur. Allah Teâlâ zatı dışında birine kulluk nispet edilmesine razı olmamıştır.³⁶ Muâheret düzenini tasvir eden Hız. Âişe (r.a.) hadisi *Sahih-i Buhârî* ve Sünen-i Ebû Dâvûd’da yer almıştır. Sözüünü ettiğimiz hadis *Sahih-i Buhârî*, Nikâh bölümünün “Velisiz nikâhın olamayacağı/إِلَّا بِوَلِيٍّ” alt başlığında geçmektedir. Ebû Dâvûd da hadise Talâk bölümünün “Câhiliye dönemi insanların uyguladığı nikâh çeşitleri/أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ كَانُوا يَتَنَكَّحُونَ بِهَا” başlığında yer vermiştir. Muâheret hadisinde içeriği yansıtacak kısa bir bölüm şöyledir:

“...Diğer bir nikâh çeşidi de şudur: On kişiden az bir topluluk bir kadının yanına girer ve her biri ayrı ayrı onunla cinsi münasebette bulunurdu. Sonuçta kadın bundan gebe kalıp da doğurduğu ve üzerinde birkaç gece geçtiği zaman o

²⁹ Mustafa Fayda, “Ensâb”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11: 246.

³⁰ Müslim b. Haccâc, *el-Câmiu’s-sahih*, “Cenâiz”, 29.

³¹ Buhârî, *el-Câmiu’s-sahih*, “Muhâribin min ehli’l-küfri ve’r-ridde”, 8.

³² Cevâd Ali, *el-Mufassal fi târihi’l-arabi kable’l-İslâm* (Dâru’s-sâkı, 2001), 10: 230.

³³ İbn Asâkir, thk. Amr b. Garâme el-Umerî, *Târihu Medîneti Dimaşk*, 16: 231.

³⁴ İbn Manzûr, *Lisânu’l-arab*, 11: 196.

³⁵ Ebû’l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed el-Bilgrâmî ez-Zebidî, *Tâcu’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, Beyrut: Dâru’l-hidâye, ts., 2: 90.

³⁶ ez-Zebidî, *Tâcu’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, 4: 229.

erkeklere haber gönderirdi. İlişkide bulunan erkeklerden hiçbiri gelmezlik edemezdi. Nihayet hepsi toplandığında kadın onlara hitaben: ‘İlişkinizden meydana gelen doğurmuş bulunduğum çocuğu tanıdınız, bu çocuk benim oğlundur ey falan’ der ve onlardan arzu ettiği kimsenin ismini söylerdi. Böylece kadının çocuğu, o adamın nesebine katılırdı. İsmi söyleydiği o erkek, bu çocuğu kabul etmemeye gücü yetmezdi.”³⁷ Muâheret uygulaması esas itibarıyla nüfus artışını desteklemediği gibi doğan çocukların düzenli aile ortamlarında hayatlarını sürdürmesine de tabii bir zemin hazırlamamaktadır. Münâkehât, sadece nüfusun artışını değil çocukların ruh ve beden sağlıklarının muhafaza edilerek yetişmesini de desteklemektedir. İnsanlık tarihinde gebeliği önleme teknolojisinin gelişmediği dönemlerde ana soyluluktan söz edilebiliyordu. Geldiğimiz noktada gebeliğin önleme araçlarında büyük bir çeşitlilik söz konusudur. Günümüz gebeliği önleme koşullarında muâheret düzeninin, ana soyluluk değil ‘insan kaynaklarının sürdürülemezliği’ ve nihilizme yol açtığını söylemek daha doğru olur. Felsefi bir akım gibi duran nihilizmin günümüzde pratik anlamı, nüfusun azalması ve insan kaynaklarının sürdürülemezliğidir. Ünlü antropolog Levi Straus’un (v. 2009) “dünya, hayatına insansız başladı, hayatını insansız sona erdirecek” sözü³⁸ nihilizmin çarpıcı bir ifadesidir.

Hz. Peygamberin en mühim fiili sünnetlerinden birisi hicrettir. Hicret bir açıdan insan kaynaklarının sürdürülmesi için mekân arayışı ve bu arayışın doğurduğu sonuçların yaşanmasıdır. İçtimâî bir fiil olarak hicretin nüfusa bakan tarafı bulunmaktadır. Habeşistan hicretleri ve Medine hicreti, İslâm’ın yaşanamama hâli anlamında fitneye ve zulme karşı ferdi çıkışlar değildi. Yerleşilen mekânların başlıca tercih sebebi o mekânın Allah’ın kitabına göre içtimâî bir hayata müsaade ediyor olmasıydı. Bu hassasiyet sağlandığında dinini yaşayan Müslüman nüfus varlığı da devam etmiş oluyordu. Medine’de iskân eden Müslüman varlığının kemiyet olarak bilinmesi keyfiyeti, nüfusa ve iskâna verilen önemi de göstermektedir. Hz. Peygamber nüfusa büyük önem vermekle kalmamış, nüfus sayımını da yaptırmıştır. Bu konuda bir çalışması bulunan M. Tayyip Okıç’e göre ilk nüfus sayımının tarihi tam belli değildir ve çıkan sayım sonucu ile ilgili rivayetlerde farklı rakamlar bulunmaktadır.³⁹ Nüfus sayımı ile ilgili Huzeife b. Yemân’ın (r.a.) rivayet ettiği hadisin *Sahîh-i Buhârî*’deki metni “اَكْتُبُوا لِي مَنْ تَلَفَّطَ بِالْإِسْلَامِ مِنَ النَّاسِ فَكَتَبْنَا لَهُ أَلْفًا وَخَمْسِينَ مِائَةً رَجُلًا، فَقُلْنَا: نَحَافُ وَنَحْنُ أَلْفٌ وَخَمْسُونَ مِائَةً فَلَقَدْ رَأَيْنَا اثْنَيْ عَشَرَ حَتَّىٰ إِنْ الرَّجُلَ لِيَصْلِي وَحَدَهُ وَهُوَ خَائِفٌ. حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، عَنْ أَبِي حَفْصَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ فَوَجَدْنَا هُمْ خَمْسِينَ مِائَةً/هالك içinde Müslüman oluşunu telaffuz edenleri benim için yazın’ buyurdu. Rasûlullah’a bin beş yüz kişi yazdık. Sonra

³⁷ Buhârî, thk. Mustafa Dîb el-Buğâ, *el-Câmiu’s-sahîh*, “Nikâh”, 37; Ebû Dâvûd, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, *es-Sünen*, “Talâk”, 33/2272.

³⁸ Claude Levi Strauss, “‘Dünya, hayatına insansız başladı, hayatını insansız sona erdirecek’ Sözü”, 30 Mayıs 2024.

³⁹ M. Tayyip Okıç, “İslâmiyette İlk Nüfus Sayımı”, *Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/7 (1959), 15.

biz bir imtihanla karşı karşıya geldik. Hatta içimizden birisinin namazı yalnız ve korkarak kıl(dığı günler) oldu” şeklindedir.⁴⁰ Müslim’deki metni ise “كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ «أَحْضُوا لِي كَمَا يَلْفِظُ الْإِسْلَامَ»، قَالَ: فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَتَخَافُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ مَا بَيْنَ السَّبَّامَةِ إِلَى السَّبَّامَةِ؟ قَالَ: «إِنَّكُمْ لَا تَدْرُونَ لَعَلَّكُمْ أَنْ تُبْتَلُوا»، قَالَ: «فَأَيْتَلِينَا حَتَّى جَعَلَ الرَّجُلُ مَنًّا إِلَّا سِرًّا»/Resûlüllâh ile birlikteydik. Bize, ‘halk içinde Müslüman oluşunu telaffuz edenleri benim için sayın’ buyurdu. Biz ‘Ey Allah’ın Resulü biz altı yüz ile yedi yüz arasında olduğumuz hâlde korkuyor muyuz” dedik. ‘Siz bilmezsiniz belki imtihan olunursunuz’ buyurdu. Huzeýfe dedi ki: Biz gerçekte imtihan olunduk, öyle ki içimizde namazını gizli kılan oldu,⁴¹ şeklindedir.

Hadisin Nesâî’nin *es-Sünenü’l-kübrâ*’sındaki rivâyet lâfızları *Sahih-i Müslim*’in lâfızlarına daha yakındır. Hadisin *Sünen-i İbn Mâce*’deki tarikinde *Sahih-i Müslim*’e nazaran lâfız farklılığı sadece “أَحْضُوا لِي كُلِّ مَنْ تَلْفَظُ بِالْإِسْلَامِ” ibaresidir.⁴² Lafız farklılıkları nasıl olursa olsun, buradan bir nüfus sayımının yapıldığını tespit etmek mümkündür. Nüfus sayımı insan kaynaklarına verilen değer in de göstergesidir. Huzeýfe b. Yemân’ın (r.a.) rivâyetinden bir insan varlığının önemi anlaşılabilceği gibi keyfiyetli nüfus varlığının önemi de çıkarılabilir. Namaz kılarlarken can güvenliğinin bulunmayışı, nüfusun keyfiyeti ile ilgili bir durumdur. Netice itibariyle nüfusun keyfiyetli olarak sürdürülmesi gereken bir değer olduğunun hadislerden de anlaşıldığı söylenebilir.

VI. Sonuç

Son yüz yılda İslâm coğrafyasını işgal etmiş güçler, hukuk, eğitim ve istihdam düzenini kabul ettirdikleri ülkelere bağımsızlık vermede cimri davranmamışlardır. Onlar için önemli olan, kendi standartlarında insan yetişmesidir. Onlar için önemli olan, işgal ettikleri ülkelerdeki genç nüfusun kendilerine benzemesidir. Asıl yenilgi mağlup olmak değil, düşmana benzemektir. Nüfus artış hızımızın çok hızlı düşüş göstermesi toplum olarak düşmana benzetilmemizde büyük mesafe alındığını gösterir.

Tüm değerler din ile anlam kazanmaktadır. Çünkü din, bizi yokluktan varlık âlemine çıkarak müteâl varlığa karşı samimiyetimizi sunma ve O’ndan bir mükâfat ve karşılık bekleme imanı üzerine kuruludur. Kendisini var eden müteâl ve tek varlık ile samimi ilişki ve O’na karşı yolculuk, insanı hem değerli kılıyor hem de kafasında ve kalbinde bütün anlamlar yerli yerine oturuyor. Dinin tüm değerlerin üstünde bir değer olarak yer almadığı eğitim sistemlerinde ‘güç’, bir değer olarak dinin yerini alır. Değerlerin sonraki nesillere intikali, en üst değer in ne olduğuna bağlıdır. En üst değer din ise tüm değerleri korur, kollar, kuşatır. En üst değer güç ise, diğer değerler de ona göre şekillenir. Dinin en üst değer

⁴⁰ Buhârî, thk. Mustafa Dîb el-Büğâ, *el-Câmiu’s-sahîh*, "Cihâd ve seyr", 177.

⁴¹ Müslim b. Haccâc, *el-Câmiu’s-sahîh*, "İmân", 67/235.

⁴² İbn Mâce, *es-Sünen*, "Fiten", 23.

olduğu ve öğrenilen tüm değerlerin ona göre şekil aldığı bir ülkede nüfus da korunur.

“Değerler Eğitimi Bağlamında Nüfus, İskân ve Vatan”

Özet: Türkiye’de son yıllarda ‘hızlı yaşlanma’ veya ‘toplumsal yaşlanma’ olarak nitelenebilecek bir problemin varlığından söz etmemize neden olan istatistik veriler bulunmaktadır. Problem ‘insan kaynaklarının erimesi’ olarak da adlandırılabilir. Türkiye uzun vadede genç bir nüfusa sahip olan bir ülke olmaktan çıkacak görünmektedir. İnsan kaynaklarının erimesi ve üretimden kopması, telafisi kolay olmayacak büyük bir kayıptır. Son yüzyılda İslâm coğrafyalarını işgal etmiş güçler, hukuk, eğitim ve istihdam düzenini kabul ettirdikleri ülkelere bağımsızlık vermede cimri davranmamışlardır. Onlar için önemli olan, kendi standartlarında insan yetişmesidir. Onlar için önemli olan, işgal ettikleri ülkelerdeki genç nüfusun kendilerine benzemesidir. Herhangi bir ülkede nüfus artış hızı tehlikeli biçimde düşüşe geçmişse öncelikle eğitim düzenini sorgulamak gerekir. Eğitim sisteminde dinin tüm değerlerin de üstünde bir değer olarak yer alması gerekir. Dinin en üste değer olarak verilmeyişi doğruluk, adâlet, diğerkâmlık, yardımseverlik gibi değerleri de birbirinden bağımsız ve sahihsiz kılmaktadır. Tüm değerler din ile anlam kazanmaktadır. Din nüfusa değer verir, doğan her çocuğu Allah Teâlâ’nın isim ve sıfatlarının bir tecellisi olarak görür. Dinden bağımsızlaşma, nihilizme götürür. Dinden uzaklaşma hâli gençleri, dinden bağımsız ulusalcı akımlara yöneltmiştir. İçi nitelikli eğitimle doldurulmamış zorunlu eğitim faydadan çok zarar getirmektedir. Manevî vatan, toplumun insan kaynaklarını değerleriyle birlikte sürdürebilirliğidir. Kur’an’da nüfusun sürdürülebilirliğine önem verilmiştir. Değerler sonraki kuşaklara intikal edebiliyorsa nüfus sürdürülebilir ve manevî vatan devam eder. İnsanın ve neslinin korunması ile ilgili titizlik, hadislerde de görülür. Hz. Peygamber’in evlenmeye teşvik eden hadislerinde nüfusun çokluğuna vurgu vardır. Nüfusun kemiyet ve keyfiyet olarak sürdürülmesi gereken bir değer olduğunun hadislerden de anlaşılmaktadır.

Atıf: Şemsettin KIRIŞ, “Değerler Eğitimi Bağlamında Nüfus, İskân ve Vatan”, *Hadis Tetkikleri Dergisi HTD*, XXII/1, 2024, pp.131-142

Anahtar Kelimeler: Hadis, Değerler Eğitimi, Nüfus, Nüfus Yaşlanması, Manevî Vatan.